

งานศิลปกรรมสินไซในจังหวัดขอนแก่น

พิมพ์วัลลภ พลหงส์¹ อาคม เสงี่ยมวิบูลย์²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานศิลปกรรมสินไซและบทบาทของรูปแบบงานศิลปกรรมสินไซในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งจะได้เป็นแนวทางในการนำศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของเมืองขอนแก่นโดยแสดงออกผ่านงานศิลปกรรมในรูปแบบรูปธรรม โดยศึกษาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น ชุมชนบ้านสาวะถี และมหาวิทยาลัยขอนแก่น เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของงานศิลปกรรมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

จากการศึกษาพบว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นเมืองที่อยู่ระหว่างการแสวงหาอัตลักษณ์ ได้นำทุนทางวัฒนธรรมที่มีและปรากฏในท้องถิ่นคือ วรรณกรรมสินไซซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าครบทุกด้าน และได้ถูกถ่ายทอดเรื่องราวผ่านงานศิลปกรรมรูปแบบจิตรกรรม (สอปแต้ม) รอบผนังสิม (โบสถ์) วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ต.สาวะถี อ.เมือง จ.ขอนแก่น เป็นหลักฐานที่แสดงว่าคนขอนแก่นมีความผูกพันกับเรื่องราวของสินไซมาช้านานเมื่อนำวรรณกรรมสินไซเข้าสู่กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ โดยการศึกษาหาข้อมูลในเรื่องราวและคุณค่าของสินไซมาเผยแพร่สู่สังคมเมืองและการขยายผลไปสู่สากล ส่งผลให้ปรากฏงานศิลปกรรมสินไซในหลากหลายรูปแบบและเป็นรูปธรรมสู่สายตาประชาชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจากความสงสัย และเมื่อได้ศึกษาวรรณกรรมสินไซแล้วจะสามารถซึมซับเอาหลักธรรมและแง่คิดจากวรรณกรรมสินไซมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะประติมากรรมเสาไฟฟ้าสีโท สินไซ และหอยสังข์มาประดับตกแต่งในเขตเทศบาลนครขอนแก่นเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ของชาวขอนแก่นให้เป็นผู้มีคุณลักษณะตามแบบตัวละครในวรรณกรรมอย่างสินไซนั่นคือ กตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละ และพอเพียง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติ

คำสำคัญ : ศิลปกรรมสินไซ; วัฒนธรรมสินไซ; จังหวัดขอนแก่น

¹ หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 41/20 ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

อีเมล: pichitchai.k@gmail.com

² คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

THE ARTS OF SINSAI IN KHONKAEN PROVINCE

Pimwalan Polhong¹ Arkom Sa-Ngiamviboon²

Abstract

This research is qualitative research with studying about the history and patterns of the art of Sinsai in KhonKaen. Sinsai art plays an important role for local art and be the identity of KhonKaen art style. The areas of this research are in MuangKhonKaen, Sawathi village and KhonKaen University. The correct data by observation and in-depth interview.

The researcher is searching for the art as the identity of the town and the repeating from the study, we found that KhonKaen is on the process of finding their own identity, so they express their identity through tradition that can be found in local called SinSai literature. Fortunately, Sinsai literature is perfect by itself. It has all what the art should be. The literature of Sinsai has been presented by Huptam art through painting around the wall of Chaisri temple where is located in Sawathi, T. Sawathi, A. Muang, KhonKaen, since then the Saisin literature has spread to all over MunagKhonKaen's tradition, it let us know that Sinsai art has been with KhonKaen people for long time. When we try to put Sinsai art to be the identity of KhonKaen's art through studying, telling and spreading, it spreads out more kind of patterns to people in society. Especially when they are decorated on electric posts on Main Street around Muang KhonKaen to show how the Sinsai literature is and to let people learn the history of them. When people learn what Sinsai art is, we believe that people will get a lot of knowledge from it, not only they will get to know about the art and history is, but they will also build their own identity to behave themselves in a good way in their life.

Keywords: The Arts of Sinsai; khonkaen Province

¹ Master of Arts Program in Fine and Applied Arts Research And Creation, Mahasarakham University
41/20 Khamriang Sub-District, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150
Email: pichitchai.k@gmail.com

² Faculty of Fine and Applied Art, Maha Sarakham University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-23 อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรของชนชาติลาวแถบลุ่มน้ำโขง ต่อมาภายหลังแม่สุยเสียเอกราชให้สยาม แต่วัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณียังคงมีอิทธิพลต่อคนในภาคอีสาน อีกทั้งคนอีสานในหลายพื้นที่ ก็สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบางของล้านช้าง สินไชจึงเปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวล้านช้าง เป็นวรรณกรรมที่ได้แสดงคุณค่าผ่านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เสนอคติ คุณค่าด้านความหมายในการใช้ชีวิตก็เกี่ยวข้องกับคุณค่าในทางพุทธศาสนา เข้าไว้กับสังคมอีสานอย่างแนบแน่น จนกลายเป็นส่วนหนึ่งในสังคมอีสาน ซึ่งในอดีตวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการสั่งสอนและกำหนดรูปแบบการครองตนในการดำรงชีวิตประจำวันให้ผู้คนในชุมชน โดยซึมซับคุณธรรมที่ถ่ายทอดผ่านบทบาทของตัวละครที่มีฐานความคิดมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่าผู้แต่งคือ ท้าวปางคำ แต่งเป็นคำกลอนในปี พ.ศ. 2192 ต่อมามีการพิมพ์เป็นภาษาไทยและลาวอย่างกว้างขวาง วรรณกรรมเรื่องนี้นอกจากมีความงดงามทางภาษาแล้ว เนื้อหายังสนุกสนานน่าติดตามด้วยการผจญภัย ทั้งยังสอดแทรกเรื่องคุณธรรมหลายอย่างโดยผ่านตัวละครของสินไช คนอีสานส่วนใหญ่เชื่อว่าสินไชเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า โดยเป็นแบบปัญญาชาดกหรือชาดกนอกนิบาต (Techawong, 2009, p. 12)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน (สุปแต่ม) หนังสือผูก การบอกเล่าเรื่องจากปราชญ์ชาวบ้านซึ่งถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน พบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลสำหรับช่างแต่ม คือ วรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องที่สนุกสนานจับใจชาวบ้านและยังแฝงไปด้วยคติธรรม

เนื่องจากชาวอีสานมีความศรัทธาต่อศาสนาจึงโยงนิทานท้องถิ่นให้เป็นชาดก วรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในงานจิตรกรรมอีสานล้วนเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่รู้จักกันดีเพราะมีปรากฏอยู่ตามหนังสือผูกที่พระสงฆ์ใช้เทศน์ให้ญาติโยมฟังในงานบุญต่าง ๆ และหมอลำก็นำไปแสดงอีกด้วย โดยเฉพาะวรรณกรรมสินไชหรือสังข์ศิลป์ชัย (Produangdee, 2011, p. 5) จากการศึกษาและสำรวจภาพจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดขอนแก่น พบว่า วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลและแพร่หลายได้แก่วรรณกรรมสินไชมากที่สุด และปรากฏ ณ วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวรรณกรรมสินไชที่มีต่อชาวอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดขอนแก่น นับว่ามีความผูกพันกับวรรณกรรมสินไชมาตั้งแต่อดีต เห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง (สุปแต่ม) ที่ปรากฏรอบผนังสิม (โบสถ์) วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้วยเหตุนี้จังหวัดขอนแก่นนำโดยเทศบาลนครขอนแก่นจึงได้มีแนวคิดที่จะฟื้นฟูวรรณกรรมสินไชอันเป็นทุนวัฒนธรรมที่มาพัฒนาประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเมืองขอนแก่น ด้วยเล็งเห็นว่าเป็นวรรณกรรมที่แฝงคุณค่าในหลายด้าน เหมาะแก่การยึดถือเป็นแบบอย่างให้แก่คนรุ่นใหม่ได้ปฏิบัติตามและเป็นการกระตุ้นให้คนอีสานได้กลับมาตระหนักถึงคุณค่าและความดีงามของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง โดยมีจุดประสงค์คือปลูกจิตสำนึกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามที่สินไชได้สอนไว้คือ กตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละ และพอเพียง โดยใช้งานศิลปกรรมที่หลากหลายรูปแบบประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม และนาฏกรรม เป็นเครื่องมือในการนำเสนอเรื่องราวของสินไชผ่านตัวละคร สีโห หอยสังข์ และสินไช ซึ่งถือเป็นกระบวนการที่น่าสนใจที่งานศิลปกรรมจะมีบทบาทในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม ซึ่งจะศูนย์หายไป

ในอนาคตและเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องการการฟื้นฟูวัฒนธรรม ดังนั้นในการวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นอื่น ๆ ให้คงรักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานศิลปกรรมสินไหในจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาบทบาทของงานศิลปกรรมสินไหในจังหวัดขอนแก่น

นิยามศัพท์

1. ศิลปกรรมสินไห หมายถึง ผลงานจากการแปรนามธรรมเป็นรูปธรรมจากเรื่องราวสินไหอันเป็นทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น เพื่อประโยชน์ในการสื่อความหมาย
2. บทบาทงานศิลปกรรม หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตามสภาพที่ถูกกำหนดของผลงานจากการแปรความรู้สึกรักใคร่หรือจินตนาการที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นรูปธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษางานศิลปกรรมสินไหในจังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม และนาฏกรรม

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย ผู้นำเทศบาลนครขอนแก่น นักวิชาการ และปราชญ์พื้นบ้าน ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมสินไห

3. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

3.1 เทศบาลนครขอนแก่น

3.2 มหาวิทยาลัยขอนแก่น

3.3 ชุมชนสาวะถี (บ้าน วัด โรงเรียน) ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมสินไหในจังหวัดขอนแก่น
2. ได้ทราบถึงบทบาทของศิลปกรรมสินไหในจังหวัดขอนแก่น และนอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์จากทุนวัฒนธรรมที่มีในท้องถิ่น เพื่อสื่อความหมายต่อสังคมให้เกิดการรับรู้และยอมรับในอัตลักษณ์นั้น โดยเลือกใช้งานศิลปกรรมที่หลากหลายรูปแบบเป็นสื่อที่จะปฏิสัมพันธ์กับสังคม งานวิจัยนี้จึงสามารถเป็นแนวทางที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่อยู่ระหว่างการแสวงหาอัตลักษณ์ได้

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศิลปกรรมสินไหเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมจากรรณกรรมลายลักษณ์ มาเป็นรูปแบบศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ อันเกิดจากความนิยมในวรรณกรรมสินไหมาตั้งแต่ครั้งอดีต เพราะเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางวรรณคดี แฝงคติธรรม คำสอน ผสมผสานความสนุกสนานในเนื้อหาการผจญภัยตามโลกแห่งจินตนาการของกวี ศิลปินพื้นบ้านได้สะท้อนสุนทรียภาพในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ตามความนิยมของท้องถิ่น ซึ่งปรากฏคุณค่าที่เกิดจากองค์รวมของการสร้างสรรค์ศิลปกรรม ด้วยกัน 2 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ระดับโลกุตระ เป็นสุนทรียธรรม เน้นคติธรรม (สว่าง สงบ สะอาด) คือภาพเขียนสินไหบนผาผนังสี เพื่อให้ผู้ชมได้ระลึกในข้อธรรมและการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ระดับที่ 2 ระดับโลกียะ เป็นสุนทรียธรรม

อออเน้นความบันเทิง ประกอบด้วย หมอลำสินไซ หนังสือ ประโมทัย นาฏศิลป์และดนตรี ซึ่งเป็นศิลปะเพื่อมวลชน สร้างให้เกิดความนิยมในท้องถิ่นนั้น ๆ (Produangdee, 2011, p. 5) และมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

อัตลักษณ์ คือ จิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกส่วนรวมในระดับสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่า คือ ใคร เป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นหรือสังคมอื่นอย่างไร และจะใช้สิ่งใด อะไรในการแสดงออก นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความรู้สึกหรือวัฒนธรรมร่วมของกลุ่ม หรือการที่ปัจเจกชนมีอิทธิพล หรือการได้รับการยอมรับจากวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ (kitiarsa, 2003, p.139)

ศิลปกรรมคือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยความประณีต ซึ่งถ่ายทอดด้วยฝีมือโดยใช้ทักษะความรู้ ความชำนาญของผู้สร้างสรรค์ มีเป้าหมายไปสู่ความจริงและความงามที่แตกต่างกันไป จึงทำให้พบว่าในแต่ละท้องถิ่นมีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ด้วยเหตุผลและปัจจัยในการแสดงออกที่แตกต่างกัน ทั้งนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้จัดหมวดหมู่งานศิลปกรรมในท้องถิ่นเพื่อให้ครอบคลุมกับลักษณะของงานศิลปกรรมต่าง ๆ นั้นต้องมีเป้าหมายสำคัญในการจัดแบ่งประเภทที่ชัดเจน หากมิเช่นนั้นแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาในการจัดกลุ่มและไม่ครอบคลุมได้

ประติมากรรม คือ งานศิลปะประเภทจิตรศิลป์ (Fine Art) ที่สร้างขึ้นเพื่อการชื่นชมในคุณค่าทางศิลปะเป็นสำคัญ มีการแสดงออกเป็นรูปทรง 3 มิติ มีความกว้าง ความสูง ความลึกหรือความหนา สร้างโดยวิธีการแกะสลัก การปั้น และการผสมผสานกรรมวิธีต่าง ๆ สามารถชื่นชม รับรู้ด้วยการมองเห็นทางสายตา ซึ่งเรียกว่า ทัศนศิลป์ (Booncham, 2013, p. 3)

นาฏกรรม นาฏศิลป์ หรือ ละคร หมายถึงการแสดงรำที่เป็นเรื่องเป็นราว ดำเนินเรื่องไปโดยลำดับ มีตัวเอกของเรื่อง ฝ่ายชายเรียกว่าตัวพระ เพราะสมัยโบราณแสดงแต่เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเรื่องของกษัตริย์ มีชื่อว่าพระต่าง ๆ เช่น พระอนิรุทธิ์ พระไชยเชษฐา พระอภัยมณี ฝ่ายหญิงเรียกว่า ตัวนาง เพราะในเรื่องที่แสดงมักชื่อนางต่าง ๆ เช่น นางสีดา นางบุษบา นางทิพย์เกสร ยังไม่มีการแบ่งเป็นนางสาวและนางที่มีสามีแล้ว และตัวประกอบอื่น ๆ แล้วแต่ในเรื่องจะมีละครมีหลายแบบ แต่ละแบบมีการแสดงและความมุ่งหมายแตกต่างกัน เช่น ละครโนรา ละครนอก ละครใน ละครพันทาง และละครดึกดำบรรพ์

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

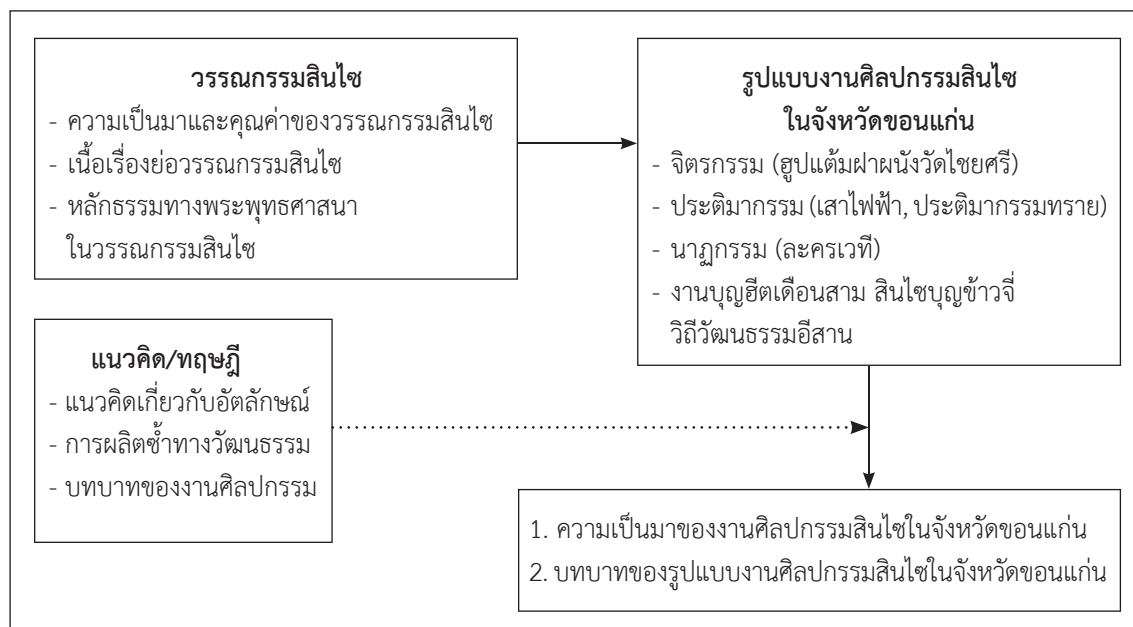
Bamrungpak et al. (2015) ได้ศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ : กระบวนการสร้างและการใช้ความรู้จากวรรณกรรมเรื่องสินไซสู่การพัฒนาสังคมของชาวจังหวัดขอนแก่นพบว่า วรรณกรรมสินไซเป็นวรรณกรรมที่มานอกปัญญาสชาติก แต่งเป็นร้อยกรองด้วยโคลง วิหขุมาลี โดยท้าวปางคำ เป็นผู้แต่ง และจัดเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่มีการแพร่หลายมากในภาคอีสาน ซึ่งได้ปรากฏร่องรอยแห่งอิทธิพลของสินไซ เช่น หมอลำทำนองสินไซ หนังสือลูกสินไซ ทำฟ้อนลำสินไซ ส่วนเรื่องสินไซที่พบในรูปแบบของรูปปั้นที่ผนัง สิมมี 2 แห่ง คือ วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และที่วัดสนวนวาริพัฒนาราม อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ส่วนที่โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านสาวะถี และโรงเรียนบ้านหัวหนองนาว่าโนนจั่ว ตลอดจนมีหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง ที่นำชื่อเมืองและตัวละครในเรื่องสินไซไปตั้งชื่อห้องประชุม และชื่อถนน ได้แก่ เทศบาลนครขอนแก่น ตั้งชื่อห้องประชุมว่า “ห้องประชุมเป็งจาล” “ห้องประชุมอนโรราช” และ “ห้องประชุมสินไซ” รวมทั้งมีการตั้งชื่อถนนในเมืองขอนแก่นว่า “ถนนสีโพน” และ

“ถนนราชสีห์” เป็นต้น ส่วนบ้านสาวะถีได้ตั้งชื่อถนนว่า “ถนนสีโห” เช่นกัน

Sudi (2014) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ฮูปแต้ม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลางพบว่า เรื่องราวที่เขียนลงในฮูปแต้ม เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เรื่องราวทางวรรณกรรมท้องถิ่น และเรื่องราวที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ฮูปแต้มยังมีเรื่องที่มีสอนศีลธรรม เรื่องราวที่ให้ความบันเทิงใจ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตได้แก่ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ มีผลกระทบต่อความเชื่อในเรื่องการเขียนฮูปแต้ม ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อความศรัทธาลักษณะรูปแบบ เนื้อหาและเรื่องราวของฮูปแต้มมีลักษณะเป็นศิลปะพื้นบ้าน มีความเรียบง่าย ภาพสะท้อนระหว่างฮูปแต้มกับสังคม สะท้อนออกมาเป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา วรรณกรรมท้องถิ่น เกิดการประยุกต์ปรับปรุงนำไปใช้ทั้งจากรูปแบบและเรื่องราว ทำให้ฮูปแต้มมีการเคลื่อนไหวและมีบทบาทอยู่ตลอดเวลา จากคุณค่าของฮูปแต้มของฮูปแต้มส่งผลทำให้เกิดความร่วมมือของคนในสังคม สร้างสรรค์ความเป็นอัตลักษณ์ให้กับฮูปแต้มและร่วมกันสร้างแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน ให้ฮูปแต้มดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

Kittiwatanachot (2014) ได้ศึกษาการสะท้อนอัตลักษณ์ส่วนบุคคลผ่านงานเขียน กรณีศึกษา คุณวิกรม กรมดิษฐ์ พบว่า ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของคุณวิกรม กรมดิษฐ์ ผ่านงานเขียนนั้นเป็นเหมือนกระบวนการสร้างและการนิยามอัตลักษณ์ในรูปแบบใหม่ภายใต้ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อันเนื่องมาจากผลพวงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้อัตลักษณ์เต็มไปด้วยความหลากหลาย ซับซ้อน ไม่คงทนถาวร และเปลี่ยนแปลงไปมาตลอดเวลา จนทำให้ต้องทำความเข้าใจและทบทวนอัตลักษณ์อยู่เสมอ โดยมองว่าเรื่องอัตลักษณ์เป็นกระบวนการเชิงกลยุทธ์ที่สามารถควบคุม จัดการ และพัฒนาไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งการประกอบสร้างอัตลักษณ์นั้นต้องอาศัยความทับซ้อนของอัตลักษณ์ของส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมรอบ ๆ ตัวตลอดจนรวมไปถึงการทำความเข้าใจกลไกของการสร้างอัตลักษณ์ในลักษณะที่เป็นกลยุทธ์ การเลียนแบบ ผสมผสาน และวิธีการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ บทบาทสำคัญของการสื่อสารที่ได้รับการบริหารจัดการที่ดีนั้นจึงถูกมองเป็นเรื่องของกลยุทธ์เฉพาะของบุคคลที่นำมาใช้สร้างความหมายและนิยามตนเองในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ให้มีลักษณะที่แตกต่างและมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรที่ศึกษา ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้าน 2) กลุ่มนักวิชาการ 3) กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน 6 คน ซึ่งแบ่งได้ดังนี้ 1) ผู้นำเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 2 คน 2) นักวิชาการเชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมสินไซ จำนวน 3 คน และ 3) ปราชญ์พื้นบ้าน จำนวน 1 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วม โดยแบ่งส่วนการสัมภาษณ์ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของวรรณกรรมสินไซ และความสัมพันธ์ระหว่างสินไซกับเมืองขอนแก่น

ส่วนที่ 2 ความเป็นมาของงานศิลปกรรมสินไซที่ปรากฏในเมืองขอนแก่นในเชิงประจักษ์และชัดเจน

ส่วนที่ 3 แนวคิดการจัดงานช่วงเทศกาลหรือการจัดงานประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ หรือการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสินไซ

ส่วนที่ 4 การส่งเสริม สนับสนุน และการประชาสัมพันธ์สินไซในจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้เป็นที่รู้จักและจดจำอย่างแพร่หลาย

ส่วนที่ 5 แนวทางการพัฒนาสินไซให้คงอยู่กับเมืองขอนแก่น มีกระบวนการที่จะดำเนินการอย่างไร

4. ขอบเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 1) ชุมชนสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) เทศบาลนครขอนแก่น 3) มหาวิทยาลัยขอนแก่น ใช้แนวคิดอัตลักษณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและบทบาทของงานศิลปกรรมเป็นกรอบในการวิเคราะห์

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

และจากการสังเกตการณ์จากภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์ ตลอดจนการบันทึกภาพตามแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล มีกระบวนการในการดำเนินการ ดังนี้

1) เก็บข้อมูลด้วยการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับงานศิลปกรรม วรรณกรรม สันนิษฐานหลักฐานในพระพุทธรูปศาสนา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้เครื่องบันทึกเสียงในการบันทึกข้อมูล และบันทึกภาพศิลปกรรม สันนิษฐานหลักฐานในภาคสนาม ได้แก่ ภาพจิตรกรรม ภาพประติมากรรม การแสดงละครเวทีเฉลิมพระเกียรติ ด้วยวิธีการบันทึกภาพถ่าย

6. สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการนำเสนอผลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาของงานศิลปกรรม สันนิษฐานหลักฐานในจังหวัดขอนแก่น

ด้วยจังหวัดขอนแก่นเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ และภาษา ผู้นำเทศบาลนครขอนแก่นจึงริเริ่มแนวคิดในการสร้างอัตลักษณ์ของเมืองขอนแก่นจากทุนวัฒนธรรม จนพบกับงานศิลปกรรม สันนิษฐานหลักฐานเดิมที่คือ รูปปั้นดินเผา ๓ องค์ พระศรี ต.สวาท อ.เมือง จ.ขอนแก่น อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในเชิงประจักษ์ ทำให้ทราบว่าจังหวัดขอนแก่นมีทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ได้ด้วยบริบทพื้นที่บ้านสาวะถีเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง อีกทั้งมีปราชญ์พื้นบ้านที่จะให้ความรู้และถ่ายทอดเรื่องราว สันนิษฐานหลักฐานได้ นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่ให้ความสนใจในการนำทุนวัฒนธรรมมาประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ จนเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อผลักดันการประกอบสร้างอัตลักษณ์ สันนิษฐาน ผ่านกระบวนการศึกษาหาข้อมูล เผยแพร่ และขยายผล จนเกิดงานศิลปกรรม สันนิษฐานในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

ภาพ 2 รูปปั้นดินเผารอบสิมวัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

1.1 ประติมากรรมเสาไฟฟ้าเป็นผลงานจากความร่วมมือของเทศบาลนครขอนแก่น ผู้นำชุมชนสาวะถี และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา โดยก่อสร้างเสาไฟฟ้าจากตัวละครของวรรณกรรมเรื่องสินไซ เมื่อปี 2550 เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ จึงได้ก่อสร้างเสาไฟสีโท จำนวน 80 ต้น ติดตั้งบริเวณรอบเกาะของศาลหลักเมืองไปจนถึงบริเวณหน้าสำนักงานเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 13 ต้น และทางเข้าประตูเมืองสู่ศาลหลักเมือง จำนวน 67 ต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2554 เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงมีพระชนมายุครบ 84 พรรษา (7 รอบ) เทศบาลนครขอนแก่นจึงได้ดำเนินการก่อสร้างเสาไฟฟ้าวรรณกรรมสินไซเพิ่มเติม คือ หอยสังข์ สินไซ และสีโท เพิ่มอีกจำนวน 120 ต้น โดยเสาไฟหอยสังข์ติดตั้งที่ถนนรื่นรมย์ จำนวน 14 ต้น เสาไฟสีโทติดตั้งที่ถนนมะลิวัลย์ จำนวน 84 ต้น และเสาไฟสินไซติดตั้งที่ถนนศรีจันทร์ จำนวน 22 ต้น

ภาพ 3 เสาไฟฟ้าสินไซ

1.2 ละครเวทีเฉลิมพระเกียรติฯ 84 พรรษา เรื่องสินไซ เทศบาลนครขอนแก่นได้ผลักดันวรรณกรรมสินไซให้เข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อต้องการสร้างเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ได้แก่ ความกตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละและพอเพียง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวละครของวรรณกรรมสินไซ สร้างความรู้ความเข้าใจในวรรณกรรมเรื่องสินไซ

ด้วยรูปแบบของงานนาฏกรรม เพื่อให้วรรณกรรมสินไซเป็นที่ติดตราตรึงใจและเข้าสู่การรับรู้ของสังคมได้มากขึ้น จัดแสดงในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2554 ณ ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลพลาซ่าขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ภาพ 4 ละครเวทีเฉลิมพระเกียรติ เรื่องสินไซ

1.3 งานบุญฮีตเดือน 3 สินไซบุญข้าวจี วิถีวัฒนธรรมอีสาน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตามแบบประเพณีดั้งเดิมอีสาน โดยฝ่ายศิลปวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับเทศบาลนครขอนแก่น และชาวชุมชนสวาทพร้อมด้วยเครือข่ายด้านศิลปวัฒนธรรม ร่วมกันสืบสานประเพณีตามฮีตสิบสอง

คองสิบสี่ ซึ่งเป็นจารีตดั้งเดิมที่ชาวอีสานถือปฏิบัติร่วมกันมานับร้อยนับพันปี ถือเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่มุ่งให้เกิดความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ในงานประกอบด้วยการแสดงงานศิลปกรรมสินไซในหลากหลายรูปแบบ เช่น การคัดลอกฮูปแต้มลงบนผืนผ้าใบ การแสดงหมอลำ การแสดงละคร เป็นต้น

ภาพ 5 กิจกรรมวาดสินไซ (คัดลอกฮูปแต้ม)

1.4 ประติมากรรมทราย สินไชตบประทายโลก ในเทศกาลสงกรานต์ เทศบาลนครขอนแก่นได้จัดงาน ประเพณีสงกรานต์ ช่วงระหว่างวันที่ 5 – 15 เมษายน 2558 ภายในงานมีการแกะสลัก “สินไช” ถ่ายทอด เรื่องราววรรณกรรมสินไชผ่านประติมากรรมจากดิน ทราย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มาสรงกรานต์ในปี นี้ ได้มีโอกาสได้ชมและได้สัมผัสกับวรรณกรรมสินไช ซึ่งเป็นวัฒนธรรมกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขงที่มีอายุยืนนาน ผ่าน หลากหลายตัวละคร ได้แก่ สินไช หอยสังข์ และสีโห ที่ถูกปั้นขึ้นจากดิน บอกเรื่องราวที่สำคัญและรากฐาน สังคมเมืองขอนแก่นจากลักษณะนิสัยของตัวละครที่มีความกตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละ และพอเพียง

สรุปได้ว่าความเป็นมาของงานศิลปกรรมสินไชใน จังหวัดขอนแก่น เกิดจากการประกอบสร้าง อัตลักษณ์ ของเมืองขอนแก่น โดยมีงานศิลปกรรมเป็นตัวเชื่อมโยง คำว่า สินไช ระหว่างนามธรรมกับรูปธรรม จากความเป็นมาของงานศิลปกรรมสินไช ทำให้เห็นกระบวนการ ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นการ ใช้ประโยชน์จากงานศิลปกรรมในหลากหลายรูปแบบ ตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาหาข้อมูล การศึกษาหา ข้อมูลเกี่ยวกับสินไชเพื่อนำมาประกอบสร้างเป็น อัตลักษณ์นครขอนแก่นนั้น เริ่มจากจิตรกรรมฝาผนัง (ฮูป แต้้ม) รอบผนังสิม (โบสถ์) วัดไชยศรี ในชุมชนสาวะถี อันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีในท้องถิ่น ดังนั้น ตัวศิลป กรรมฮูปแต้้มจึงถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็น เครื่องยืนยันว่า แต่เดิมนั้นชาวขอนแก่นมีความ ผูกพันอยู่กับสินไช มีการดำเนินชีวิตที่มีเรื่องสินไชเป็น หลักยึดเหนี่ยว มีความเชื่อถือและยึดมั่นในวัฒนธรรม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ในสมัยก่อนนั้น เรื่องที่พระสงฆ์ใช้เทศนาเพื่อสอน ชาวบ้านไม่ได้มีเพียงแค่เรื่องสินไชเท่านั้น แต่ยังมีเรื่อง อื่น ๆ อีก ดังนั้นการนำวรรณกรรมเรื่องสินไชทั้งเรื่อง

มาวาดบนผนังสิม (โบสถ์) จึงเป็นหลักฐานที่แสดงถึง รากฐานทางวัฒนธรรมของชาวขอนแก่นว่ามีความ ผูกพันอยู่กับสินไช

ขั้นตอนที่ 2 การเผยแพร่เรื่องราวของสินไชที่ ปรากฏผ่านจิตรกรรมฝาผนัง (ฮูปแต้้ม) รอบผนัง สิม (โบสถ์) วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น จะไม่เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนเมืองหาก ไม่มีการเผยแพร่ ดังนั้น เทศบาลนครขอนแก่นจึงได้ จัดทำประติมากรรมเสาไฟฟ้าสินไชเพื่อแปรสินไชจาก นามธรรมให้เป็นรูปธรรมผ่านตัวละครหลักให้เป็นที่รู้จัก กันมากขึ้น เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อสื่อความ หมายในการรับรู้และสร้างการยอมรับในสังคม นัก วิชาการ ประชาชนในพื้นที่ พระสงฆ์ และผู้รู้ที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องสินไชได้ช่วยกันระดมความคิดเพื่อตีความหมาย และลักษณะการนำเสนอให้ออกมาสมบูรณ์ที่สุด จนสิน ไชจากฮูปแต้้มได้ออกมาประจักษ์แก่สายตาประชาชน ในรูปแบบ ประติมากรรมเสาไฟฟ้าสินไช มีลักษณะดังนี้

ลักษณะศีรษะ : ศีรษะเหมือนช้าง ตรงกับลักษณะ ของสัตว์ในปาทิมพานต์ คือ “คชสีห์” มีลักษณะเด่นอัน เป็นมงคล คือ เป็นผู้มีชาติตระกูลดี กล้าหาญ ซื่อสัตย์ และมีความพอเพียงในตนเอง สีโห มีลักษณะส่วนหัว ที่เหมือนช้าง หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ คือ ความ มีเศรษฐกิจดี ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้งการที่ ท้าวสีโหในวรรณกรรมสินไชที่มีเสียงดังมากแต่จะเป็น อันตรายเฉพาะศัตรูเท่านั้น หมายถึง การที่เทศบาล นครขอนแก่นจะมีชื่อเสียงอย่างกว้างไกล ถ้ามีปัญหา อุปสรรคก็จะสามารถบริหารแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

ลักษณะส่วนลำตัว: ลำตัวเหมือนราชสีห์ หมายถึง ความสง่างามและมั่นคง ศักดิ์สิทธิ์ อันมีนัยของความ หมายทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะได้รับการอุปถัมภ์ บำรุง จนเป็นปัจจัยพื้นฐานให้เกิดความดีงามของ ประชาชนด้วยคุณธรรม จริยธรรม บ้านเมืองน่าอยู่ ส่วนความศักดิ์สิทธิ์ที่มีนัยถึงภาวะทางการบริหารบ้าน

เมือง การบังคับใช้ระเบียบ กฎหมาย จะได้รับการตอบสนองจากประชาชน คือ ให้ความร่วมมือปฏิบัติตามด้วยดี สิ้นน้ำเงินของลำตัวสีโท หมายถึง พระมหากษัตริย์ มีความหมายโดยนัยคือชาวขอนแก่นมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ผู้ที่ร่วมกันถอดความหมายและสร้าง สีโท ให้เป็นรูปธรรม คือ พระครูบุญชยากร เจ้าอาวาสวัดไชยศรี และ อาจารย์อุดม บัวศรี รวมถึงผู้เชี่ยวชาญอีกหลายท่านที่ช่วยกันศึกษาทั้งจากวรรณกรรมและหลักฐานของเรื่องราวสีโทจากหลาย ๆ ด้าน มีข้อสังเกตว่า เหตุใดจึงไม่สร้างเสาไฟฟ้าสีโทก่อน เพราะสีโทคือละครตัวเอกในเรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของ สีโท นั้นมีความโดดเด่นมากกว่าใคร เมื่อมองเห็นแล้วจะรู้ทันทีว่าเป็น สีโท ในการเริ่มต้นที่จะเผยแพร่เรื่องราวของสีโทให้เป็นที่รู้จักกันในเมืองขอนแก่นนั้น จำเป็นต้องหาสัญลักษณ์ที่มองเห็นแล้วสะดุดตา ง่ายต่อการจดจำ และหากศึกษาเรื่องราวของสีโทจริง ๆ แล้ว สีโทเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จแห่งชัยชนะทั้งปวง เป็นผู้เสียสละความดีงามให้น้องทั้งสอง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่มีพลังอำนาจไม่แพ้ใคร ดังในเรื่องตอนที่ สีโท ช่วยสีโทปราบยักษ์กุมภณทโดยเสียงคำรามที่ก้องกัมปนาท ดังนั้น สีโท จึงมีลักษณะโดยนัยเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ พลังอำนาจ การปกครอง ซึ่งเหมาะสมที่นำมาใช้เปิดตัวในการสร้างอัตลักษณ์ของเมืองขอนแก่น และในปัจจุบันประติมากรรมเสาไฟฟ้าสีโทก็ได้ตั้งตระหง่านเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาผู้คนที่สัญจร

หลังจากที่ได้นำประติมากรรมเสาไฟฟ้าสีโมาตั้งไว้กลางเมืองให้เป็นที่ประจักษ์และจดจำแก่สายตาผู้คนแล้ว เทศบาลนครขอนแก่นก็ได้เผยแพร่ความรู้เรื่องสีโทให้ชัดเจนขึ้น โดยอาศัยงานศิลปกรรมในรูปแบบนาฏกรรมนั่นคือ จัดแสดงละครเวทีเฉลิมพระเกียรติฯ 84 พรรษา เรื่องสีโท การใช้งานศิลปกรรมในรูปแบบของการแสดงเป็นสื่อนี้ ทำให้ผู้คนได้เข้าใจและเข้าถึงวรรณกรรมสีโทได้อย่างถ่องแท้

เพราะองค์ประกอบในการแสดงละครมีการแต่งกายที่แสดงออกได้ถึงบุคลิกภาพและลักษณะเด่นของตัวละครแต่ละตัว มีการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นเหตุของเรื่องจนถึงจุดจบของเรื่อง ซึ่งในเนื้อเรื่องนั้นก็ได้แฝงคำสอนและหลักธรรมในการดำเนินชีวิตไว้ตามหลักคุณค่าของวรรณกรรมสีโทที่เป็นลายลักษณ์มีการแสดงออกทางอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกับละคร หรือที่เรียกว่า “อินไปกับละคร” การอาศัยงานศิลปกรรมในรูปแบบนาฏกรรมเป็นสื่อในการเผยแพร่สีโสนี้ทำให้ได้รับความรู้บนความเพลิดเพลิน เรียกว่าเป็นการทำให้วรรณกรรมเรื่องสีโทหลุดออกจากหนังสือมามีชีวิตได้อีกครั้ง ทำให้ผู้คนได้จดจำสีโทด้วยความเข้าใจมากขึ้นไปอีก สถานที่จัดการแสดง คือ ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลพลาซ่า ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองขอนแก่น สร้างความสนใจแก่ผู้คนและสื่อมวลชนเป็นจำนวนมาก

ขั้นตอนที่ 3 การขยายผล หลังจากเผยแพร่สีโสนี้ให้เป็นที่รู้จักและจดจำแก่ชาวขอนแก่นแล้ว เทศบาลนครขอนแก่นก็ได้พัฒนาขยายผลให้สีโสดีฟงรากลึกลงไป โดยการจัดงานกิจกรรมงานบุญฮีตเดือน 3 สีโสนุชาชาวจี วิถีวัฒนธรรมอีสาน ณ วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งแต่เดิมทางวัดไชยศรีนำโดยพระครูบุญชยากรก็ได้มีการจัดงานเป็นประจำทุกปีอยู่แล้ว แต่เมื่อสีโสดีถูกปลูกขึ้นมามีชีวิตก็มีหน่วยงานจากเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น เทศบาลนครขอนแก่น คณะครู นักเรียน นักศึกษา เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องมากขึ้น ในกิจกรรมนี้ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน งานศิลปกรรมที่เกิดจากกิจกรรมนี้ได้แก่ การคัดลอกฮูปแต้มลงบนผ้าผะเหวด การแสดงละครของเด็ก ๆ และกลุ่มศิลปินอิสระ รวมถึงการแสดงหมอลำ

นอกจากงานบุญฮีตเดือน 3 สีโสนุชาชาวจี วิถีวัฒนธรรมอีสานแล้ว เทศบาลนครขอนแก่นยังได้นำเสนอเรื่องราวของสีโทในรูปแบบงานประติมากรรมทราย ในชื่อ สีโสดิบประทัยโลก จัดขึ้นในเทศกาล

สงกรานต์ ซึ่งเป็นงานสำคัญประจำปีของจังหวัดขอนแก่น งานนี้ถือเป็นการยกระดับสินค้าในจังหวัดขอนแก่นให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศและออกสู่สากล เนื่องจากเทศกาลสงกรานต์จังหวัดขอนแก่นนั้นเป็นที่จับตามองของสื่อมวลชนและมีชื่อเสียงมานาน ดังนั้นการนำสินค้าเข้ามาเป็นส่วนสำคัญย่อมเป็นการประกาศโดยนัยว่า เมืองขอนแก่นคือเมืองแห่งสินค้าโดยสมบูรณ์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าขั้นตอนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของเมืองขอนแก่นทั้ง 3 ขั้นตอน เป็นการใช้ประโยชน์จากงานศิลปกรรมเพื่อการสื่อความหมายผ่านตัวละครจากวรรณกรรมเรื่องสินไซ โดยงานศิลปกรรมในหลากหลายรูปแบบ ตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ เริ่มตั้งแต่ ขั้นตอนที่ 1) การศึกษาหาข้อมูล เป็นการใช้ประโยชน์จากงานศิลปกรรมด้านจิตรกรรม (ฮูปแต้ม) ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมดั้งเดิมที่มีเรื่องราววรรณกรรมสินไซ สื่อให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนและขนบธรรมเนียมประเพณีในอดีต อันเป็นรากฐานวัฒนธรรมที่สามารถนำไปพัฒนาและประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันได้ ขั้นตอนที่ 2) การเผยแพร่ใช้งานประติมากรรมเสาไฟฟ้า เพื่อแปรสินไซจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรมผ่านตัวละคร และละครเวทีเฉลิมพระเกียรติฯ 84 พรรษา เรื่องสินไซ เพื่อให้ผู้คนได้เข้าใจเรื่องราววรรณกรรมสินไซได้อย่างถ่องแท้ จากองค์ประกอบใน

การแสดงละครที่วรรณกรรมสินไซมีชีวิตชีวาเสมือนจริง ขั้นตอนที่ 3) การขยายผล ใช้งานบุญข้าวจีและงานประติมากรรมทราย โดยจัดในประเพณีสำคัญตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เพื่อใช้พลังมวลชนส่งเสริมการรับรู้ให้ยกระดับการรับรู้สู่สากล

2 บทบาทของงานศิลปกรรมสินไซในจังหวัดขอนแก่น

จากกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์สินไซ ทำให้เห็นถึงการสื่อความหมายจากงานศิลปกรรมสินไซผ่านตัวละคร นั่นคือ กตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละ และพอเพียง เพื่อต้องการสร้างอัตลักษณ์ให้ชาวขอนแก่นเป็นผู้มีคุณลักษณะดังเช่น สีโห หอยสังข์ และสินไซ อันเป็นการพัฒนาสังคมจากภายในตัวบุคคลซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งในสังคม ส่งผลดีต่อการพัฒนาคือ

1. ด้านการพัฒนาเมือง ประติมากรรมเสาไฟฟ้าสินไซสามารถปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์และทัศนียภาพของเมืองขอนแก่นให้เกิดความสวยงาม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความรู้สึกว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นผู้นครครองทางวัฒนธรรมสินไซ เป็นเครื่องยืนยันว่าจังหวัดขอนแก่นมีรากฐานวัฒนธรรมและนำทุนวัฒนธรรมมาใช้เป็นอัตลักษณ์ได้อย่างสวยงาม

ภาพ 6 ประติมากรรมเสาไฟ สีโห ในเมืองขอนแก่น

2. ด้านการพัฒนาสังคม เทศบาลนครขอนแก่น มีนโยบายการนำเมืองมุ่งสู่ความสันติสุขและสมานฉันท์ ด้วยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นเกิดความรัก ความปรองดองโดยการนำภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม มาปรับประยุกต์เชื่อมโยงให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เพราะ การพัฒนา ควรมาจากรากฐานของตัวเองคือ จาก วัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของสังคม หากพัฒนาโดย หุ้บรากฐานของตัวเองทิ้ง เอาแบบอย่างของคนอื่นมา เป็นฐาน การพัฒนานั้นย่อมโยกคลอนไม่มีความมั่นคง และก่อให้เกิดความวุ่นวายในที่สุด การที่ได้มองเห็น ตัวละครสินไช้ที่ตั้งตระหง่านอยู่บนเสาไฟฟ้าทุกเมื่อ เชื้อวันจึงเป็นการตอกย้ำเรื่องราวของสินไช้ให้ฝังลึก ลงไปในจิตใจของชาวขอนแก่น ให้กลายเป็นหลักยึด เนี่ยวในการดำรงชีวิต

3. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การที่ภาพลักษณ์ เมืองขอนแก่นมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน มีความแตกต่าง จากจังหวัดอื่น เป็นที่ยอมรับของสังคม หรืออาจเรียก ได้ว่า มีจุดขายเฉพาะตัว ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าและส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจให้เป็นไปในทางที่ดีและ ในขณะเดียวกันก็สามารถพัฒนาสังคมด้วยรากฐานทาง วัฒนธรรมที่แข็งแรง ทำให้กลายเป็นเมืองที่พัฒนาโดย สมบูรณ์แบบ

นอกจากประติมากรรมด้านรูปปั้นบนเสาไฟฟ้าใน ตัวเมืองขอนแก่นแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2558 เทศบาลนคร ขอนแก่นได้จัดงานประเพณีสงกรานต์ ช่วงระหว่าง วันที่ 5 - 15 เมษายน 2558 ภายในงานมีการแกะสลัก “สินไช้” ถ่ายทอดเรื่องราววรรณกรรมสินไช้ผ่าน ประติมากรรมจากดินทราย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เล่นน้ำ นายธีระศักดิ์ ฑีฆายุพันธุ์ (นายกเทศมนตรีนคร ขอนแก่น) กล่าวว่า “สุดท้ายคือการรังสรรค์มหัศจรรย์การ ปั้นทรายกับประติมากรรมสินไช้ตกประทายเป็น เป็น ส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่เตรียมไว้ให้นักท่องเที่ยว ที่มา เล่นสงกรานต์ในปี นี้ ได้มีโอกาสได้ชมและได้สัมผัสกับ วรรณกรรมสินไช้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง

ที่มีอายุยืนนาน ผ่านหลากหลายตัวละคร ได้แก่ สินไช้ หอยสังข์ และสีโห ที่ถูกปั้นขึ้นจากดิน บอกเรื่องราว ที่สำคัญและรากฐานสังคมเมืองขอนแก่นจากลักษณะ นิสัยของตัวละครที่มีความกตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละ และพอเพียง”

กิจกรรมประติมากรรมทรายนี้เป็นการยกระดับ การเผยแพร่สินไช้ให้ออกสู่สายตาประชาชนเป็นวง กว้างออกไปจนสู่ระดับสากล เนื่องจากเป็นกิจกรรม ในเทศกาลสำคัญอย่างวันสงกรานต์ ที่แต่เดิมจังหวัด ขอนแก่นก็ได้จัดอย่างยิ่งใหญ่เป็นที่สนใจของสื่อมวลชน อยู่แล้ว เทศกาลสงกรานต์ยังเป็นเทศกาลที่ชาวไทยทุก คนให้ความสำคัญทั้งทางด้านการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีและยังเป็นเทศกาลที่มีแต่ความสนุกสนาน อีกด้วย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่างานศิลปกรรมสินไช้ เกิดขึ้น จากกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของเทศบาล นครขอนแก่น โดยมีชุมชนสาวะถีที่มีงานจิตรกรรม สูปแต้มและเรื่องราวของสินไช้เป็นทุนวัฒนธรรม รวม ถึงนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ที่ให้ความสนใจ ศึกษาและนำสินไช้อันเป็นทุนวัฒนธรรมมาผลิตซ้ำโดย ใช้ประโยชน์และคุณค่าจากงานศิลปกรรมเป็นเครื่องมือ ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์เพื่อสื่อให้สังคมรับรู้และ ยอมรับความเป็นตัวตนของจังหวัดขอนแก่น

การอภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง งานศิลปกรรมสินไช้ในจังหวัด ขอนแก่น ทำให้ต้องรู้จากจากกระบวนการ ประกอบสร้างอัตลักษณ์โดยการใช้ทุนทางวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและการสื่อความหมายผ่านงาน ศิลปกรรม ดังนี้

1) เทศบาลนครขอนแก่นได้เริ่มกระบวนการ ประกอบสร้างอัตลักษณ์สินไช้ จากการศึกษาหาข้อมูล ทั้งจากวรรณกรรมลายลักษณ์และจากหลักฐานทาง วัฒนธรรมในท้องถิ่น คือ สูปแต้มสิมวัดไชยศรี แสดง

ให้เห็นว่า กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์สินค้านี้ต้องเริ่มจากพื้นฐานความรู้ทางวัฒนธรรมที่อัดแน่นอย่างเต็มที่ ซึ่งต้องศึกษาให้รู้ลึกถึงแก่นของเรื่องสินค้านั้นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องและไม่บิดเบือนไปจากคุณค่าของวรรณกรรมที่ดีอยู่แล้ว

2) การเผยแพร่งานศิลปกรรมออกมาเป็นรูปธรรมนั้นคือ ประติมากรรมเสาไฟฟ้า และงานละครเวทีเฉลิมพระเกียรติฯ 84 พรรษา เรื่องสินไช แสดงให้เห็นว่าเป็นกระบวนการแปรวรรณกรรมจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรมโดยเลือกใช้งานศิลปกรรมที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างงานประติมากรรมและงานนาฏกรรมที่สามารถที่สร้างความรู้ความเข้าใจในความหมายที่ต้องการสื่อ ผ่านตัวละครได้อย่างชัดเจน นั่นคือ กตัญญู กล้าหาญ ซื่อสัตย์ เสียสละ และพอเพียง

3) การขยายผลโดยอาศัยเทศกาลสำคัญเป็นสื่อ ประกอบด้วย งานบุญฮีตเดือน 3 สินไชบุญข้าวเจ้าวิถีวัฒนธรรมอีสาน และ งานประติมากรรม สินไช ตบประทัยโลก ในเทศกาลสงกรานต์ แสดงให้เห็นว่าในการขยายผลต้องอาศัยพลวัตทางสังคมเป็นตัวช่วยส่งเสริมการรับรู้และยอมรับในอัตลักษณ์เป็นวงกว้าง

จากการกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์สินไชโดยใช้งานศิลปกรรมในหลายรูปแบบเป็นเครื่องมือทำให้เห็นว่า งานศิลปกรรมสามารถสื่อความหมายในอัตลักษณ์ ซึ่งการมีอัตลักษณ์ทำให้สามารถคาดหวังผลในการพัฒนาเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ที่จะเจริญต่อไปในทิศทางที่ดีด้วยการมีรากฐานที่เข้มแข็งจากวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยการพัฒนาจากตนเองไปสู่สังคมย่อมจะทำให้เป็นการพัฒนาที่มั่นคงกว่าการพัฒนาด้วนวัตถุเพียงอย่างเดียว

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pimpakun (2010) เรื่อง การประยุกต์ใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนสองฝั่งโขงในกระแสโลกาภิวัตน์ พบว่า สำหรับในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ประเทศไทย ได้มีการฟื้นฟู และ

ประยุกต์สินไชเพื่อสร้างอัตลักษณ์เมืองและอัตลักษณ์ท้องถิ่นด้านกระแสโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรม และเพื่อฟื้นฟูความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นให้กลับคืนมา ดังนั้นการแสวงหารากเหง้าทางวัฒนธรรมโดยนำสินไชมาปรับใช้ จึงเป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่สามารถตอบสนองต่อชุมชนที่เคยถูกระงับจากอำนาจรัฐส่วนกลางและอำนาจของโลกาภิวัตน์จากภายนอก และงานวิจัยของ Fakao (2010) เรื่องการปรับเปลี่ยนละครดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ถูกหลอมรวมจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิตที่มีความศรัทธาเลื่อมใสต่อพุทธศาสนาผสมผสานการนับถือผีและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด ทำให้ชุมชนไทใหญ่เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงการธำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wisutthangkun (2011) เรื่อง สินไช : บุคลาธิษฐานที่สะท้อนสาระสำคัญทางปรัชญาในพระพุทธศาสนา พบว่า การนำเสนอแนวคิดทางปรัชญาแบบบุคลาธิษฐานที่เป็นหัวใจสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยสื่อสารผ่านตัวละครหลักของเรื่องทั้งสามคน โดยตัวละคร สีโห ได้สะท้อนความคิดเรื่อง สมาธิ ตัวละครสินไช สะท้อนความคิดเรื่อง ปัญญา ส่วนหอยสังข์ สะท้อนความคิดเรื่อง ศิล ตามลำดับ ซึ่งมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับเรื่องของการพัฒนาหรือการศึกษาทุกมิติ หากนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตทั้งในแง่ปัจเจกและสังคมก็จะทำให้เกิดคุณภาพชีวิต คุณค่าและคุณานุประโยชน์อย่างมหาศาลแบบองค์รวมได้ และสามารถนำชีวิตและสังคมโดยรวมก้าวเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาทุกด้านได้อย่างแท้จริง และงานวิจัยของ Kitiwatanachot (2014) เรื่อง การสะท้อนอัตลักษณ์ส่วนบุคคลผ่านงานเขียน กรณีศึกษา คุณวิกรม กรมดิษฐ์ พบว่า ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของคุณวิกรม

กรมวิชาชีพ ผ่านงานเขียนนั้นเป็นเหมือนกระบวนการสร้างและการนิยามอัตลักษณ์ในรูปแบบใหม่ภายใต้ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อันเนื่องมาจากผลพวงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้อัตลักษณ์เติมไปด้วยความหลากหลาย ซับซ้อน ไม่คงทนถาวร และเปลี่ยนแปลงไปมาตลอดเวลา จนทำให้ต้องทำความเข้าใจและทบทวนอัตลักษณ์อยู่เสมอ โดยมองว่าเรื่องอัตลักษณ์เป็นกระบวนการเชิงกลยุทธ์ที่สามารถควบคุม จัดการ และพัฒนาไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งการประกอบสร้างอัตลักษณ์นั้นต้องอาศัยความทับซ้อนของอัตลักษณ์ของส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมรอบ ๆ ตัว ตลอดจนรวมไปถึงการทำความเข้าใจกลไกของการสร้างอัตลักษณ์ในลักษณะที่เป็นกลยุทธ์ การเลียนแบบ ผสมผสาน และวิธีการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ บทบาทสำคัญของการสื่อสารที่ได้รับการบริหารจัดการที่ดีนั้นจึงถูกมองเป็นเรื่องของกลยุทธ์เฉพาะของบุคคลที่นำมาใช้สร้างความหมายและนิยามตนเองในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ให้มีลักษณะที่แตกต่างและมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่างานศิลปกรรมสื่อนโซในจังหวัดขอนแก่น เป็นหีบยกเอาทุนทางวัฒนธรรมมาประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์เพื่อบ่งบอกความเป็นตัวตนของจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไปว่า ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีทุนทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีในท้องถิ่นนั้น มาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของตนโดยใช้งานศิลปกรรมเป็นสื่อ เพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ในการศึกษาคุณค่าของวรรณกรรมสื่อนโซ ส่วนมากจะเป็นการมองในมุมของการนำเสนอคุณค่าในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่เมื่อศึกษาวรรณกรรมให้ถ่องแท้แล้ว จะพบว่าในวรรณกรรมสื่อนโซนั้นได้กล่าวถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต จึงควรมีการศึกษาในด้านนี้มากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะทางด้านวิชาการ จากการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า งานศิลปกรรมสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมให้มีอัตลักษณ์ ด้วยรูปแบบและบทบาทงานศิลปกรรมที่มีความหลากหลาย ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการและพัฒนาสังคมให้เหมาะสมตามบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน ศิลปกรรมทางด้านนาฏกรรม เช่น หมอลำสื่อนโซ และหนังประมอทัยให้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง

Reference

- Bamrungpak, S. & Krairach, T. (2015). *Learning network : The Process of Creating and Using Knowledge in Synshai Literature to Social Development of Khon Kaen People*. Khonkaen : Chulalongkorn University Khon Kaen Campus. [InThai]
- Booncham A. (2013). *Arts and Culture of Isaan*. Teaching. Maha Sarakham : Mahasarakham University. [InThai]
- Fakao, S. (2010). *Maintaining the Cultural Identity of the Tai Yai Community through Transitions in Mae Hong Son Province*. Bangkok : Department of Cultural Promotion. [InThai]
- Kitiarsa, P. (2003). *Localism*. Bangkok : National Research Council of Thailand. [InThai]
- Kitiwatanachot, S. (2014). *The reflections of personal identity through writings : A case study of Vikrom Kromadit*. Bangkok : Pyramid-printing. [InThai]
- Pimpakan, S. (2010). The revival of literature on the Mekong River : From the opening ceremony of the SEA Games. The 150th anniversary of Vientiane. *Thai-Lao Friendship Journal*, 17(1), 127-114. [InThai]
- Produangdee, T. (2011). Learning activities in visual art sinsai literature by using project approach learning for matthayomsuksa I. *Jouranl of Education Graduate Studies Research*, 5(1), 200 - 208. [InThai]
- Royal Academy. (2013). *Dictionary of Royal Academy 2011*. Bangkok : Sirivattana.
- Srisa-ard, B. (2009). *Statistical methods for research Book 1* (7th edition). Bangkok : suweeriyasan. [InThai]
- Sudi, P. (2014). HOOP TAM : A Reflection of Society and Culture in the Middle Northeast. *Burapha Arts Journal*, 2(1), 44-49. [InThai]
- Techawong R. (2009). *Materials and Symbols in Painting*. Khonkaen. Khonkaen University. [InThai]
- Wisutthangkun K. (2011). *Sin Sai : The personification of the philosophical reflection of the utmost importance in buddhism*. Dissertation M. A. Bangkok : Silpakorn University. [InThai]